

Drömmen om Stortjuren

Vårdar
det vilda

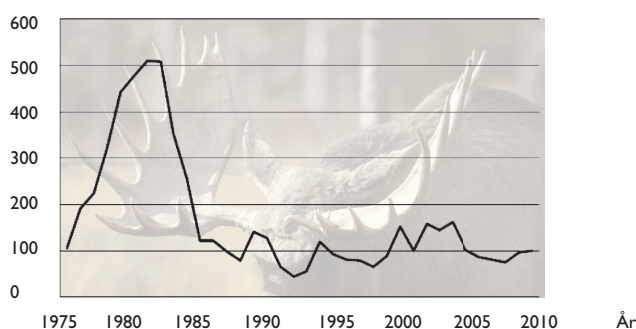
Drömmen om stortjuren !

Många älgjägare minns säkert storhetstiden, åren då det sköts dubbelt så många älgar som i dag, då var och varannan älgdjur hade ordentliga skovlar och slaktvikter runt tre hundra kilo.

Vi talar om det glada åttiotalet, älgarnas gyllene decennium. 1982 sköts enbart i Mitt Norrland nära 37 000 älgar, att jämföras med 2010 års avskjutning då cirka hälften så många fälldes. Av de tjurar som fälldes i början på 80-talet hade många stora horn. Idag är bilden en annan. I början av 80-talet uppmättes en medaljtjur per 20 fällda tjurar. Motsvarande siffra för de senaste åren är en medaljtjur per 80 fällda tjurar. Medelåldern på tjurarna är idag allt för låg och bara en bråkdel hinner nå kapital ålder, 5-7 år. (figur 1)

Skälet till att andelen tjurar i början av 1980-talet var så högt beror på två saker. Avskjutningen hade under flera år varit lägre än tillväxten. Älgstammen hade därför under flera år ökat. I en älgstam som växer ökar automatiskt andelen äldre djur. Någon erinrar sig kanske att många jaktlag under 1970-talet hade koförbud. Men avskjutningen var totalt sett så låg att det föddes fler tjurkalvar än det sköts tjurar. Resultatet blev att även medelåldern på tjurarna ökade, trots den höga andelen tjurar i avskjutningen.

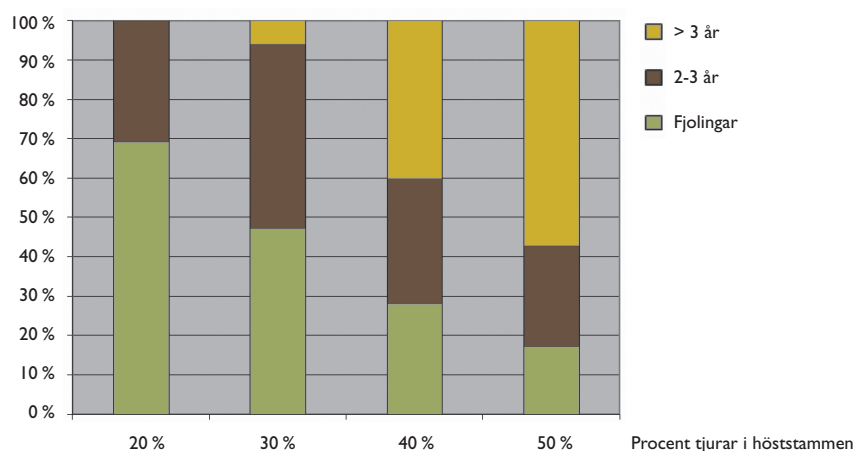
Antal inmätta Medaljhorn

Figur 1 Antalet inmätta medaljhorn i Mitt Norrland mellan åren 1975-2010.

Under storhetstiden, på 80-talet, ökade sedan avskjutningen kraftigt för att få ner stammen som nu var större än tillväxten, stammen minskade. Andelen hondjur i avskjutningen hade visserligen ökat men det sköts fortfarande fler tjurar än hondjur. Effekten på älgstammen blev dramatisk. Den höga beskattningen av tjurar medförde att andelen tjurar i stammen minskade kraftigt och när andelen tjurar minskar är det framförallt andelen äldre och stora tjurar som minskar.

I *figur 2* ser vi hur ålderssammansättningen av tjurarna ändras beroende på andelen tjurar i stammen. Figuren beskriver höststammen, det vill säga hur det ser ut när jakten börjar. Med en tjurandel på 20 % finns det i stort sett inga äldre tjurar och nästan alla tjurar är fjolingar. När andelen tjurar är omkring 30 %, det vill säga som stammen ser ut på de flesta håll i landet, är andelen tjurar som är fyra år eller äldre endast 7 %. När andelen tjurar i stammen ökat till 40 % har andelen äldre tjurar ökat dramatiskt till hela 24 %, det vill säga var fjärde tjur är fyra år eller äldre.

Figur 2 Åldersstrukturen hos tjurarna i fyra fiktiva älgstammar där andelen tjurar av vuxna i höststammen är 20%, 30%, 40% respektive 50%. Resultaten är framräknade utifrån förutsättningen att 50 % av de fällda djuren varit kalv, andelen tjurar av fällda vuxna varit 50% och att stammarnas storlek hållits konstant över tiden.

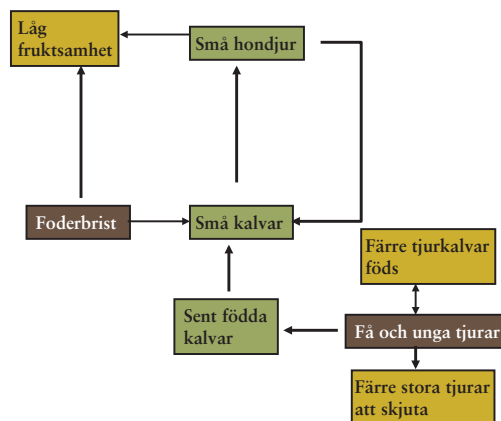
Hela dödligheten antas bero på jakt.

Konsekvenser av för få tjurar

Varför är det då viktigt att det finns stora tjurar? Ja, ett skäl är naturligtvis att det blir intressantare att jaga. Den som jagar älg har fyra gånger så stor chans att få skjuta en stor tjur (fyra år eller äldre) om stammen innehåller 40 % tjurar, jämfört med en stam som innehåller 30 % tjurar.

Men andelen äldre tjurar är viktig även av andra orsaker. Vi vet att det framförallt är de äldre tjurarna som är aktiva under brunsten och vi vet att kornas brunst stimuleras av äldre tjurar. Finns det ingen äldre tjur i närheten håller kon inne med brunsten. För varje dag som brunsten försenas senareläggs kalvningen i motsvarande grad. Forskarna har beräknat att slaktvikten på kalvarna under hösten sjunker motsvarande 1 kg per dag som kalvningen senareläggs som en effekt av en senare brunst. Och det är precis vad som hänt i stora delar av landet. På många håll, framförallt i södra Sverige, ligger slaktvikterna på kalvar i dag på ca 50 kilo i november. För 20 år sedan var slaktvikterna i samma områden på runt 80-90 kilo.

Små kalvar under hösten ger små fjolingar nästa höst. Eftersom vi vet att åldern då korna börjar brunsta påverkas av deras vikt, innebär en senarelagd tillväxt på korna även att det blir köns mogna senare, vilket i sin tur påverkar reproduktionen. (figur 3)

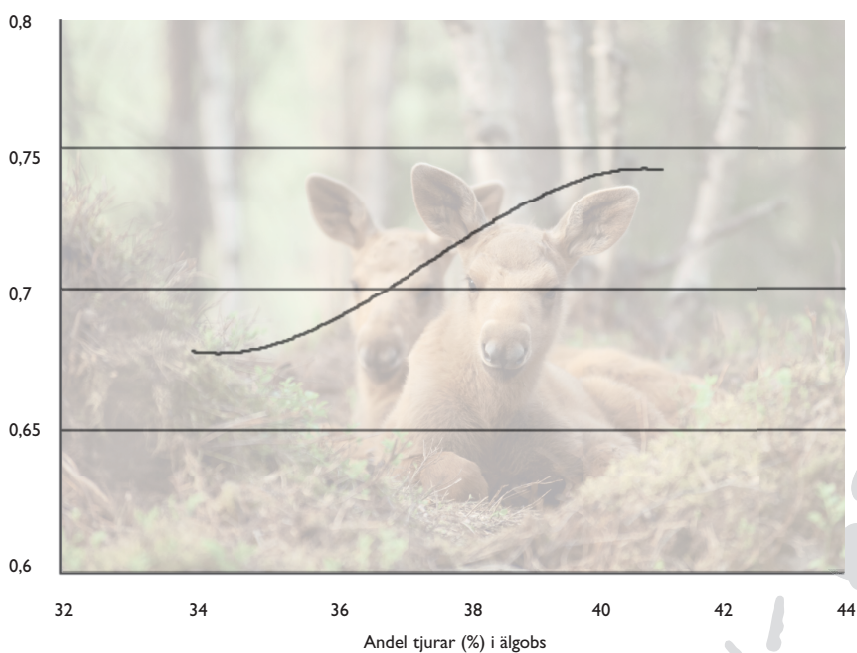

Figur 3. Effekterna av allt för låg tjurandel i älgstammen.

När andelen tjurar i stammen minskar ökar givetvis inte bara andelen hondjur, andelen äldre hondjur ökar ännu mer. I en stam med 30 % tjurar går det ungefär 10 kor i reproduktiv ålder på varje äldre tjur. Motsvarande siffra i en stam med 40 % tjurar är omkring 3 hondjur i reproduktiv ålder på varje äldre tjur. Risken för senarelagd brunst är med andra ord avsevärt mycket lägre om älgstammen består av 40 % tjurar, jämfört med en stam som innehåller 30 % tjurar.

Av *figur 4* framgår att antalet kalvar per hondjur ökar tills andelen tjurar uppgår till omkring 40 % då kurvan verkar plana ut. Andelen tjurar i stammen förefaller med andra ord ha en gynnsam inverkan på kornas reproduktion.

Kalv/Hondjur

Figur 4 Antalet älgkalvar per hondjur beroende på andelen tjurar i älgstammen. Uppgifterna från älgobsen i Mitt Norrland mellan åren 1985-2011.

Älgjakt och etik

Det som hittills nämnts är fakta; fakta från forskning eller fakta som vi får fram genom enkel matematik. Det vi inte vet är vilka de långsiktiga konsekvenserna av en skev könsfördelning i älgstammen blir. Vad vi däremot vet är att den naturliga sammansättningen i en älgstam är 50/50, det vill säga att det finns ungefär lika många vuxna tjurar som vuxna hondjur. Det är en älgstam i balans, det är så den har sett ut under årtusenden, innan människan började påverka stammen.

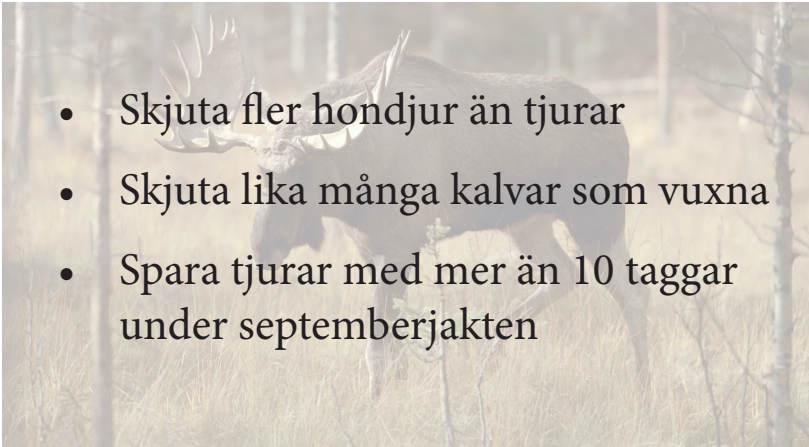
Merparten av dödligheten hos älg beror på jakt vilket innebär att det är vi jägare som avgör både hur många älgar det skall finnas och vilken sammansättning älgstammen skall ha. Låter vi stammen under längre tid avvika från vad som är naturligt tar vi på oss ett stort ansvar. Vi jägare har huvudansvaret för förvaltningen av en viktig naturresurs.

Olika förvaltningsmodeller för älg

Det talas allt oftare om olika förvaltningsmodeller för älgstammen, till exempel Skellefteå- eller Kalmarmodellen. Utöver dessa förvaltningsprinciper finns det ett antal olika avskjutningsbegränsningar, begränsningar i form av att bara skjuta en av kalvarna från tvåkalvskor eller tvärtom, att bara skjuta kalvar från enkalkvsekipage. Många kommer säkert ihåg sjuttioalets koförbud i områden där man ville öka älgstammen. Alla sådana restriktioner eller inriktningar i avskjutningen har givetvis ett syfte. Det kan vara att öka andelen tjurar i stammen, att öka tillväxten genom att spara produktiva kor eller att öka medelåldern hos de vuxna älgarna. När flera sådana restriktioner kombineras kan dock oförutsedda effekter uppstå.

En konsekvens av alla avskjutningsbegränsningar är att en restriktiv avskjutning av en kategori djur leder till ett ökat jakttryck på övriga kategorier. Det är just detta som är syftet med kalvavskjutningen. Genom att lägga en stor del av jakttrycket på kalvarna minskar man trycket på de vuxna djuren vilket får till följd att medelåldern i stammen ökar. På samma sätt blir konsekvensen av att fridlysa tjurar av en viss kategori, jakttrycket på övriga vuxna djur ökar. Att fridlysa tjurar som har 4-8 taggar kan förefalla vara en bra metod för att minska jakttrycket på tjurarna men bara under förutsättning att jakttrycket då flyttas över på hondjuret. Men kombinerar vi denna begränsning med andra restriktioner kan konsekvensen bli en helt annan.

Om vi förutom att spara tjurar med 4-8 taggar begränsar avskjutningen på kor – till exempel i form av att undvika att skjuta kalvkor - ökar beskattningen av tjurar som inte omfattas av begränsningen kraftigt, det vill säga tjurar med mer än 8 taggar och tjurar med mindre än 4 taggar. En konsekvens kan således bli att en stor del av de riktigt värdefulla tjurarna skjuts bort och att rekryteringen av nya tjurar nästan helt uteblir. För att få en älgstam av hög kvalitet bör jakten därför inriktas på att:

-
- Skjuta fler hondjur än tjurar
 - Skjuta lika många kalvar som vuxna
 - Spara tjurar med mer än 10 taggar under septemberjakten

Horn inte bara horn

Älgens horn består av samma material som ben. Horntillväxten styrs av ett växelspel mellan tillväxt- och könshormon, som i sin tur styrs av ljusförhållandena. Tillväxten är störst under sommaren då ett horn kan växa med nära 2 cm/dygn. När vintern kommer faller hornen av och på våren börjar de nya hornen att bildas.

Älgtjuren har sina största horn vid en ålder av 6-12 år. Därefter minskar storleken och returhorn bildas. Hornens största funktion är att de tjänar som statussymbol vid brunsten där tjurar med stora horn är dominanta, i jämförelse med tjurar med små horn.

Vårdar
det vilda

Jägarförbundet Mitt Norrland

www.jagareforbundet.se/mittnorr

Text: Erik Wilsson, Mikael Wallén och Göte Grubb

Foto: Göran Ekström / N Naturfoto (älgbilder hägn)

Tryck: Sollefteå Tryckeri AB, 2012